

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ПОЛИМЕРОВ,
Москва, Совјетскаја енциклопедија,
I 1972, II 1974, III 1977.

Енциклопедија полимера, први научни и технички приручник ове врсте на руском језику, заиста је књига које се може препоручити конзерватору у време када полимери играју све већу улогу у конзервацији културних добара.

Као резултат дугогодишњег рада великог броја истакнутих сарадника, у три тврдо укорићена тома великог формата (26 x 20 см), на око 1700 страница двостубичног текста са великим бројем цртежа, графика и табела, чисто и јасно штампана на добром белом папиру, ова енциклопедија даје врло потпуне и истовремено прегледне и концизне податке о свим видовима физике, хемије и технологије полимера, претежно синтетичких, у најразличитијим њиховим видовима (пластичне масе, гуме, смоле, влакна, фолије, лакови и боје, јонски измењивачи и тд.), од теоријских појмова и концепција, метода синтезе и испитивања особина, до њихове економије, прераде и примене, укључујући и апарате, инструменте, алат, помоћна средства итд.

Материјал енциклопедије обрађен је у виду чланака, чији су наслови - који представљају појмове, термине - сређени азбучним редом. За насловне термине дат је и превод на енглески, немачки и француски језик. Чланци се завршавају изабраним литературом, претежно на руском језику.

На крају дела дат је и посебан, систематски сређен списак литературе после 1960. године, а и енглески, немачки и француски индекси чланака, док је на руском дат потпун азбучни предметни садржај, што увелико олакшава коришћење дела.

Није без интереса споменути ни ценик овог изузетног дела: укупно 16,40 рубаља, дакле око 300 динара, ни врло висок тираж: 34000 комплета.

Треба се надати да ће дело убудуће излазити у новим, допуњеним издањима, јер је рад у овој области изванредно жив. Најзад, за праксу би сигурно било од користи да се у новим издањима и природни полимери обраде на сличан начин као и синтетички.

Михајло Вуџак

МЕТОДИКА РЕСТАВРАЦИИ ПАМЈАТНИКОВ АРХИТЕКТУРИ
МОСКВА, СТРОИЗДАТ, 1977.

Уредник Е. В. МИХАЈЛОВСКИЈ

157 страна текста са 160 илустрације у цртежима и црно-белим фотографијама, 4 стране табеларних прилога, 3 стране опште библиографије, 3 стране - регистар споменика на којима су вршени радови

Рестаурација архитектонских споменика је као посебна област архитектонске праксе одавно заинтересовала градитеље, који су у оквиру техничких могућности и естетских мерила своје епохе приступали обнови појединачних архитектонских здања или читавих просторних целина. Као посебна научна дисциплина са специфичним методолошким поступком, она добија своје место тек у новије време, када је заштита споменика културе добила статус равноправне друштвене делатности, законски и правно осмишљене. У оваквој клими, обнови архитектонских споменика и споменичких просторних целина приступа се као специфичном задатку који се остварују интердисциплинарном сарадњом стручњака. Сложени истраживачки процеси у оквиру посебних дисциплина (историја архитектуре, технологија материјала, статика конструкција и др.) обједињени су у овом случају у оквиру интегралне акције - заштите споменика градитељства.

Научна и стручна литература из области рестаурације архитектонских споменика, по обиму и разноликости третираних проблема, данас представља хетерогени скуп сазнања, па оваква ситуација, у оквиру праксе, може да доведе до нежељених последица, које се исказују кроз немогућност брзог одабирања најприхватљивијих заштитних метода. Сагледајући проблем на овај начин, сматрамо неопходним постојање публикације која третира методологију рестаурације споменика архитектуре као посебан стручни проблем.

Акција Централног научноистраживачког института за теорију и историју архитектуре (ЦНИИТА) из Москве, штампање публикације "МЕТОДИКА РЕСТАУРАЦИЈЕ СПОМЕНИКА АРХИТЕКТУРЕ", представља изузетан допринос практичном раду на пољу заштите архитектонских споменика.

Основна замисао издавача је била да изложи савремене, прогресивне концепције методологије и практичне примене рестаурације историјских споменика културе - грађевина и просторних целина, у оквиру

прикупљене грађе и практичних искустава у последњих десет година. Обрада овог огромног материјала, поверена је групи аутора, који су према областима својих специјализованих истраживања саопштили, за њих, најприхватљивији методолошки поступак приликом рестаурације архитектонских споменика. Уредник публикације Е. В. Михајловскиј је у концепцијском погледу поделио грађу у седам поглавља - Савремене теоретске концепције, Карактеристика метода рестаурације, Истраживање објекта за рестаурацију, Композициона анализа објекта, Пројект рестаурације, Рестаурација грађевина од дрвета и Рестаурација каменних грађевина. У оквиру разматрања савремених теоретских концепција рестаурације архитектонских споменика, посебно се поклања пажња међународном скупу у Венецији из 1964. године, на коме су разматрани и прихваћени ставови у погледу даљег теоријског и практичног рада на пољу заштите културних добара (Венецијанска повеља). На основу искустава саопштених на међународним скуповима, као и оних са сличних скупова у СССР-у, аутор извлачи главни теоријски став у погледу рестаурације, сматрајући да се рестаурацијом врши истовремено учвршћивање споменика архитектуре и успостављање његовог историјског и друштвеног значаја.

Изражују карактеристику метода рестаурације (С. С. Подјапољскиј) аутор посебно инсистира на три основна методолошка поступка: к о н з е р в а ц и ј а, д е л и м и ч н а р е с т а у р а ц и ј а (аналитички метод) и ц е л о в и т а р е с т а у р а ц и ј а (синтетички метод). Обрађују детаљно сваку од набројаних метода с теоријског аспекта, не заборавља да посебно посвети пажњу практичним проблемима у оквиру реализације одређеног архитектонског проблема. Тако је детаљно изложено питање конзервације остатака зидова од развог грађевинског материјала (камен, опека и др.) које је допуњено одговарајућим цртежима, схемама и фотографијама. У одељку где се третира проблем делимичне рестаурације, дати су драгоцене упоредне снимци објекта пре и после рестаураторских радова. Као најделикатнији и најтежи метод аутор сматра целовиту рестаурацију, која истовремено захтева и највећи број информација о објекту; уколико их не поседујемо, постоји могућност упуштања у произвољну, савремену интерпретацију архитектуре историјског споменика. У овом случају, предлаже се прихватање мање драстичне методе делимичне рестаурације или, у најнеповољнијем случају - конзервације.

Истраживање објекта који треба рестаурисати (што је обрадила група аутора) се састоји од неколико истраживачких етапа, где свако појединачно испитивање даје посебне резултате, чијим сабирањем на крају добијамо целовиту слику стања у коме се објекат налази. За прву етапу узима се историографско и архивско истраживање, као један аспект упознавања са спомеником. Затим следе "претходна ис-

траживања", која обухватају визуално сагледавање споменика или споменичке просторне целине (као и претходно испитивање архитектонског корпуса). По завршеним поменутих етапама, приступа се предпроектном истраживању, које обухвата: рад на терену, испитивање материјала, конструкције, сондирање темеља и зидне масе. На основу ових истраживања приступа се стилској анализи објекта, где се на одговарајућим архитектонским снимцима грађевине, врши графичко рашчлањавање стилских особености посматраног објекта. Помињу се, као специфични случајеви, објекти на којима се запажа неколико грађевинских фаза, које припадају различитим епохама и које треба такође графички приказати.

У претходна истраживања објекта, који треба рестаурисати, убраја се археолошко истраживање и испитивање декоративног сликарства, а као посебно разматра се питање техничког снимања објекта, укључујући све класичне методе и, посебно, фотографијско снимање, као најсавременију методу.

У четвртој поглављу је третирано питање композиционе и формалне анализе објекта (обрадила група аутора), које обухвата истраживање аналогичности, графичку реконструкцију посматраног објекта, која може бити урађена на основу података које пружа објекат на терену, историјске и архивске документације и аналогичности са другим објектима исте историјске епохе. У овој истраживачкој фази аутори посебно инсистирају на истраживању композиционих релација споменика и његове средине, просторној анализи и на пропорцијској анализи која треба да пружи основне податке за реконструкцију. Све изложене поставке аутори поткрепљују примерима из праксе, упоредо анализујући више објеката који су обрађени оваквим методолошким поступком.

У петом поглављу (обрадила група аутора) се излаже рестаураторски пројект, којим се обухвата рад на самом архитектонском објекту, затим просторној споменичкој целини и уређењу шире околине споменика. Разматрајући све етапе рестаураторског пројекта, аутори посебно истичу све врсте пројектантских захвата - од статичке анализе, преко геолошког испитивања тла, до савремене интерпретације просторног амбијента споменика.

Као специфичан проблем, издваја се посебан одељак - рестаурација грађевина од дрвета (група аутора). Прихватајући утврђену чињеницу да дрвени конструктивни склопови представљају посебан архитектонски и грађевински проблем, аутори ове публикације га посматрају у оквиру рестаураторских метода као независну целину, само у погледу третирања грађевинског материјала. Тако се посебна пажња поклања општим карактеристикама дрвених конструктивних склопова и материјала, затим заштити дрвених споменика од разарања методом импрегнације, која се може извести без демонтаже конструкције на један, и са демонтажом до детаља, на други на-

чин. У оквиру исцрпних анализа (лабораторијских и теренских) предложени су и различити поступци рестаурација дрвених грађевина.

Седмо поглавље третира рестаурацију камених грађевина (група аутора). У образлагању поступка рада на објектима ове врсте, посебна пажња се посвећује поступку консолидације грађевинског тла на коме је објекат подигнут. Изложене су и неке од метода, које су реализоване у СССР-у, а бројним графичким прилозима (140-145), илустровани су неки од грађевинских захвата, који се односе на санацију темељне зоне архитектонског споменика. Појачање темеља и грађевинска санација објекта уз употребу шипова, издвојена је као посебан проблем у оквиру изложених метода. У одељку који говори о проблемима санације надземних конструкција, излажу се методе консолидације путем ињектирања, а исцрпно су обрађене ињекционе масе, где је коментарисан хемијски састав течне супстанце која може бити употребљена за ову сврху, с обзиром на штетно дејство нових материјала у додиру са оригиналном, старом, грађевинском масом. У истој глави обрађен је и проблем влаге у објектима и у грађевинском тлу.

Графичким прилозима (табеларни прегледи) на крају (158-161) илустровано је понашање објеката и конструкција у одређеним условима влажења, као и преглед хемијских средстава која се препоручују за заштиту архитектонских споменика саграђених од дрвета.

У оквиру прегледа литературе (162-164) могуће је сагледати све врсте публикација издатих у СССР-у, чија је основна тема рестаурација архитектонских споменика, што истовремено пружа могућност упознавања и са саопштењима у којима се третирају специфични (посебни) проблеми из области рестаураторске праксе. Пошто је публикација у целини конципована као интегрални приступ теми рестаурације архитектонских споменика, укључена је и стручна литература из Италије, Француске и Енглеске у одабраном броју. Чини нам се да у овом погледу, с обзиром на развој рестаураторске службе у свету, није довољно посвећена пажња неким новијим искуствима стручњака из ове области. Поједини врло значајни радови (М. Mamillan, *Pathologie et restauration des constructions en pierre*, Rome 1972.; G. Massari, *Humidity in Monuments*, Rome 1971.; D. In-sall, *Care of Old Buildings Today*, London 1972. и др.) нису обухваћена овим прегледом.

На крају публикације дат је регистар споменика на којима су вршени радови, где је посебно истакнут, уз сваки рестаураторски захват, и тим стручњака који су учествовали у реализацији комплексног рестаураторског задатка.

Светлана Мојсиловић

Paolo et Laura MORA, et Paul PHILIPPOT,
LA CONSERVATION DES PEINTURES MURALES,
Editrice Compositori, Bologne, 1977.

Дело је, са разумљивим интересовањем, очекивано још од септембра 1965. године, када су аутори, на састанку у Вашингтону и Њујорку, веома прегледно и сажето, изложили резултате истраживања једне радне групе Икомовог (ICOM) Комитета за конзервацију (*Technique et conservation des peintures murales*, Rapport par Paul Philippot et Paolo Mora, Réunion mixte de Washington et New York, 17-25, Septembre 1965), која је основана још 1959. године и резултате настале из сарадње Централног института за рестаурацију (*L'Istituto Centrale del Restauro*) у Риму са Међународним центром за конзервацију (*Centre International d'Etudes pour la Conservation et la Restauration des biens culturels - ICCROM*) у Риму.

Књига коју сада имамо у рукама говори о томе да су аутори имали у виду значај школовања рестауратора, па су и своје дело подредили, преваходно, томе задатку. Дело, дакле, не претендује да широко и у потпуности обради проблем конзервације зидних слика, већ да укаже на основну методологију са становишта рестаурације, подвлачећи интердисциплинарни аспекти ове делатности и претпостављајући потребу њеног сталног развоја.

У том смислу, нема до сада написаног бољег ни комплетнијег дела из области рестаурације зидних слика. Због тога се, без обзира на његове мање недостатке, дело препоручује не само рестаураторима, већ свима које занима историја развоја техничких поступака за израду зидних слика и поступака за њихово испитивање, конзервацију, рестаурацију и презентовање.

Дело је подељено у једанаест поглавља. У првом поглављу, које је истовремено и увод у дело, говори се о специфичном карактеру зидних слика, о начину организовања радова на испитивањима и конзервацијама зидних слика и о терминологији. Обрађујући методе испитивања и документације у следећем поглављу, аутори пишу о циљу и природи испитивања, о методама испитивања и о документацији. У поглављу о природи основних материјала од којих су сачињене подлоге, аутори обрађују посебне врсте подлога од земље, гипса и креча. У поглављу о бојама, оне су систематизоване, дат је њихов хемијски састав и порекло, наведене посебне особине и узроци пропањања, а приложене су и прегледне таблице употребе

боја кроз историју. Велике историјске етапе развоја поступака за израду пећинских и зидних слика подељене су на период од почетка до великих азијских култура, затим на период старих култура Азије и Америке; на класичну уметност; на период од касног царства до византијског света; на романику и готику; на четрнаести век; на ренесансу и барок и на време од краја XVIII до XX века. Од шестога поглавља обрађују се конзерваторски проблеми, што аутори почињу са разматрањем узрока пропадања зидних слика посвећујући посебну пажњу проблемима влажности, а затим и различитим другим узроцима физичке природе; пропадање настало због употребљеног материјала или неке техничке грешке настале приликом извођења и на крају пропадање настало погрешним третирањем или лошим одржавањем. Проблем консолидовања и фиксирања, укључујући ту и материјале и поступке, обрађен је у седмом поглављу књиге. Скидање слика са зидова, са описом метода и материјала, обрађено је посебно у осмом поглављу. У следећем, деветом поглављу књиге, изложене су методе постављања скинутих зидних слика на нове носиоце. О чишћењу зидних слика (естетским и техничким проблемима) говори се у претпоследњем поглављу. Проблеми презентовања, који укључују начин обраде оштећења, састављања фрагмената, осветљавања и начин презентовања пренетих зидних слика, обрађени су у последњем, једанаестом поглављу књиге.

Аутори су се потрудили да књигу допуне веома корисним прегледима и табелама од интереса за све оне који се баве изучавањем зидних слика и њиховом конзервацијом. Ту се, пре свега, налази (I) индекс основних појмова који се односе на технике израде зидних слика и њихове конзервације, затим (II) образац документације за испитивања и рад на зидним сликама; (III) табеле и дијаграми растварача и средстава за чишћење; (IV) лепкови; (V) списак опреме за рад на конзервацији зидних слика и на крају (VI) изводи из писаних извора о начинима израде зидних слика (Витрувије, Плиније, Лукас, Дионизије из Фурне, Теофил, Ђенино Ђенини, Ђорђо Вазари итд.).

Дело садржи богату и одабрану библиографију подељену по материји.

Књига је илустрована са 61 прилогом у тексту, 154 табле са црно белим и 14 табли са илустрацијама у боји.

На крају се налази индекс имена и појмова.

Милорад Медић

